

Το Αφιέρωμα αποτυπώνει τις εισηγήσεις σε κοινή εκδήλωση του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ιδρύματος Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου και του περιοδικού ΝΟΜΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΗ, στις 15 Νοεμβρίου 2023, με τίτλο «Φυσικές καταστροφές, κλιματική αλλαγή και διακυβέρνηση. Η επόμενη μέρα»

ΦΥΣΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΠΟΥ, ΠΩΣ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΚΑΝΑΜΕ ΛΑΘΟΣ

Μαρία Καραμανώφ

Αντιπρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας ε.τ.
Πρόεδρος του Επιμελητηρίου Περιβάλλοντος και Βιωσιμότητας

Σήμερα όλοι μιλούν για την κλιματική αλλαγή, από τους ηγέτες των κρατών και τους διεθνείς οργανισμούς μέχρι τα παιδάκια στο δημοτικό σχολείο. Η μακρά περίοδος της επιστημονικής αμφισβήτησης έχει παρέλθει και οι εκδηλώσεις της είναι ορατές και επώδυνες παντού, και στη χώρα μας, ενώ τα χειρότερα αναμένονται σύντομα.

Έχει αναχθεί λοιπόν η κλιματική αλλαγή στον δαίμονα της εποχής μας. Και όπως συμβαίνει με όλους τους δαίμονες, ακόμα και εκείνους των παραμυθιών, προσωποποιούν σε μια και μόνο μορφή όλο το κακό. Κι έτσι, με μια υπεραπλούστευση, πιστεύουμε ότι αν εξολοθρεύσουμε αυτή τη μορφή, όλα μας τα δεινά θα εξαφανιστούν δια μαγείας.

Το πρόβλημα όμως με τον συγκεκριμένο δαίμονα είναι ότι η κλιματική αλλαγή δεν είναι η ασθένεια αλλά μόνο ένα σύμπτωμα, δεν είναι η αιτία αλλά το αποτέλεσμα, ή μάλλον ένα από τα πολλά αποτελέσματα της διατάραξης της ισορροπίας του πλανήτη. Και αυτή η διατάραξη είναι με τη σειρά της το αποτέλεσμα του μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης που έχουμε επιλέξει εδώ και πολλά χρόνια και στο οποίο επιμένουμε πεισματικά παρ' όλα όσα έχουν συμβεί στο μεταξύ.

Δεν είναι ότι μας λείπει η γνώση. Γνωρίζουμε πολύ καλά το πεπερασμένο και αναντικατάστατο των φυσικών πόρων της γης, τις συνέπειες της απώλειας της βιοποικιλότητας και των οικοσυστημάτων, της σφράγισης της γης, της αποδάσωσης. Αν μας λείπει κάτι, αυτό είναι η επίγνωση. Επίγνωση ότι όλα αυτά αφορούν εμάς τους ίδιους εδώ και τώρα και όχι κάποιους άλλους στο μακρινό μέλλον. Πώς αλλιώς μπορεί να εξηγηθεί το γεγονός ότι παραμένουμε πιστοί στο business as usual, με την πεποίθηση ότι ο μηχανισμός των τιμών και κάποιες νέες τεχνολογίες, που όμως

δεν έχουν ακόμα εφευρεθεί, θα αντικαταστήσουν τους φυσικούς μηχανισμούς που εξαιτίας μας έχουν ξεφύγει πια από κάθε έλεγχο; Συνεχίζουμε ακόμα να πιστεύουμε ότι μπορούμε να αντικαταστήσουμε τους νόμους της φύσης με άλλους καλύτερους, δικής μας έμπνευσης και επιλογής, που θα μας κάνουν ταυτόχρονα και πλουσιότερους.

Ο πολλά υποσχόμενος εμβολιασμός αυτού του mainstream μοντέλου με το όραμα μιας πράσινης ανάπτυξης, όπου η οικονομική μεγέθυνση δεν θα βλάπτει πια το περιβάλλον χάρη σε καινοτόμους πράσινους θεσμούς και μηχανισμούς, αφού κάθισε για λίγο αμήχανα ανάμεσα σε δυο καρέκλες, απορροφήθηκε τελικά και αυτός από τη λογική της αγοράς.

Όλα αυτά, τα ήδη γνωστά, δεν είναι δική μου άποψη. Μακάρι να ήταν και μακάρι να έκανα λάθος. Δυστυχώς τα επιβεβαιώνουν καθημερινά οι εγκυρότερες επιστημονικές φωνές και διεθνείς οργανισμοί. Αναφέρω χαρακτηριστικά την Έκθεση του ΟΗΕ «Βιώσιμη ανάπτυξη για τον 21^ο αιώνα» που συντάχθηκε με αφορμή τα 20 χρόνια από την Παγκόσμια Διάσκεψη στο Ρίο (1992) με τη συμμετοχή ειδημόνων από όλο τον κόσμο και τη συνεργασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χωρίς απαραίτητα να εκφράζει και τις απόψεις της τελευταίας. Αυτό το τονίζει η Έκθεση και, όπως θα δούμε, έχει τους λόγους της. Καταλήγει λοιπόν, με δυο λόγια, ότι από όλα όσα είχαμε παγκοσμίως δεσμευτεί να πραγματοποιήσουμε για τη βιώσιμη ανάπτυξη, τίποτα ουσιαστικά δεν έχει επιτευχθεί. Όσο για την ΕΕ, η Έκθεση επισημαίνει ότι εμφανίζει μια, θα έλεγα, διφυή προσωπικότητα. Την τραβούν δυο αντίρροπες δυνάμεις, προσπαθεί να συμβιβάσει δύο αμοιβαίως αποκλειόμενες στρατηγικές. Από τη μια πλευρά τη Στρατηγική για τη βιώσιμη ανάπτυξη, στην οποία δεσμεύτηκε προς τιμήν της από τους πρώτους με τις Συνθήκες Μάαστριχτ και Άμστερνταμ και υλοποίησε με τη θέσπιση σειράς Οδηγιών για τις περιοχές Natura, το νερό, τη βιοποικιλότητα, τον έλεγχο των περιβαλλοντικών επιπτώσεων με τη διαδικασία της αδειοδότησης κ.λπ., καθώς και με αναρίθμητα προγράμματα και δράσεις για την καλύτερη διαχείριση του περιβάλλοντος. Από την άλλη, παγιδευμένη ως ασθενέστερος όμως παίκτης στον ατέρμονα παγκόσμιο πόλεμο, άλλοτε θερμό και άλλοτε ψυχρό, για γεωπολιτική και οικονομική ηγεμονία, υιοθετεί στρατηγικές όπως της Λισσαβώνας και προωθεί προγράμματα οικονομικής και αναπτυξιακής στήριξης που αντιστρατεύονται όλα τα παραπάνω. Η πολιτική της ΕΕ για την κλιματική αλλαγή αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του δυισμού, όπως αποδεικνύεται και από τον πρόσφατο Κανονισμό για τις ΑΠΕ ο οποίος εκδόθηκε τον περασμένο Δεκέμβριο με αφορμή την ενεργειακή κρίση από τον πόλεμο στην Ουκρανία και εξουδετερώνει ουσιαστικά την προστασία των περιοχών Natura, την οποία είχε η ίδια επιβάλει με τη σχετική Οδηγία της.

Η Έκθεση του ΟΗΕ που προανέφερα έχει τίτλο “Back to our Common Future” και αποτελεί έκκληση στους απανταχού ασκούντες πολιτική για επιστροφή στις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Με όλα όσα συνέβησαν τη δεκαετία που μεσολάβησε, θα μπορούσε κάλλιστα να έχει τίτλο «Εμπρός ολοταχώς για την κοινή μας καταστροφή». Το επιβεβαιώνει η Παγκόσμια Διάσκεψη που έγινε πέρσι στη Στοκχόλμη με αφορμή τα 50 χρόνια από την Πρώτη Διάσκεψη του ΟΗΕ για το Περιβάλλον το 1972, η οποία καταλήγει στα ίδια ακριβώς συμπεράσματα και στις ίδιες εκκλήσεις για μια βιώσιμη ανάπτυξη που δεν υλοποιήθηκε ποτέ.

Αυτό είναι σε πολύ αδρές γραμμές το τοπίο πίσω από τις φυσικές καταστροφές που βιώνουμε. Αποδεικνύει ότι δεν είναι η κλιματική αλλαγή η αιτία τους, γιατί απλούστατα η κλιματική αλλαγή,

η διατάραξη δηλαδή της ισορροπίας του κλίματος, είναι και αυτή η ίδια μια φυσική καταστροφή. Και όπως και όλες οι άλλες, ορατές και λιγότερο ορατές, οφείλεται στην άρνησή μας να αντιστρέψουμε την καλπάζουσα πορεία της περιβαλλοντικής κρίσης που εμείς προκαλέσαμε. Η κλιματική αλλαγή δεν είναι ένας μετεωρίτης που έπεσε ξαφνικά στα ανυποψίαστα κεφάλια μας από το διάστημα. Όσο την αντιμετωπίζουμε ως ένα φαινόμενο μεμονωμένο με μέτρα αποσπασματικά και σπασμωδικά που δεν θίγουν τα βαθύτερα αίτια της, θα επιδεινώνεται με γεωμετρική πρόοδο.

Αν θέλουμε λοιπόν πραγματικά να κάνουμε κάτι για την επόμενη μέρα, η οποία προμηνύεται ακόμα ζοφερότερη από τη σημερινή, θα πρέπει να ανατρέξουμε και να κοιτάξουμε κατάματα τη χθεσινή. Πού κάναμε τα λάθη, πώς αφήσαμε τα πράγματα να φτάσουν ως εδώ; Είμαστε λ.χ. πρόθυμοι να καλύψουμε τα βουνά, τα δάση και τις θάλασσες με ΑΠΕ, κανείς όμως δεν συζητάει την εκδοχή να στραφούμε προς ένα λιγότερο ενεργοβόρο οικονομικό μοντέλο το οποίο θα αντιμετωπίζει το πρόβλημα στη ρίζα του.

Το ερώτημα δεν είναι δύσκολο. Εδώ και δεκαετίες ξέραμε ακριβώς τι έπρεπε να κάνουμε και μάλιστα είχαμε δεσμευτεί και νομικά, με Διεθνείς Συνθήκες, Ενωσιακές Οδηγίες και το ίδιο μας το Σύνταγμα, να το υλοποιήσουμε το ταχύτερο δυνατόν. Θα συνοψίσω τα λάθη μας σε τρεις βασικές κατηγορίες, οι οποίες αντιστοιχούν στις τρεις βασικές υποχρεώσεις που είχαμε αναλάβει στο Ρίο για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Πρώτον, ενδυνάμωση του κράτους (capacity building), ώστε η νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική εξουσία να είναι σε θέση να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν βιώσιμες δημόσιες πολιτικές. Δεύτερον, δημιουργία των νέων θεσμών και εργαλείων που απαιτούνται για τον σκοπό αυτό. Και τρίτον, συναίνεση και αποδοχή από την κοινωνία των νέων αξιών που προϋποθέτει η βιώσιμη ανάπτυξη.

Γιατί ήταν τόσο αναγκαία η ενδυνάμωση του Κράτους. Μας το λέει με τέσσερις λέξεις το γνωστό σύνθημα “Think globally, act locally”. Πρέπει να σκέφτεται κανείς με πλαίσιο αναφοράς ολόκληρο τον πλανήτη, αφού το περιβάλλον δεν γνωρίζει σύνορα, αλλά να ενεργεί τοπικά. Γιατί μόνο στον τόπο του γνωρίζει κανείς καλά τις συνθήκες και κυρίως μόνο εκεί μπορεί να ενεργεί αποτελεσματικά, να έχει δηλαδή τον έλεγχο των αποφάσεών του. Και από όλους τους εμπλεκόμενους στο περιβαλλοντικό πρόβλημα –πολίτες, φορείς, επιχειρήσεις– το κράτος είναι εκείνο που κατ’ εξοχήν έχει τη νομιμοποίηση, την κυριαρχία, τις αρμοδιότητες, τα υλικά μέσα και την ευθύνη να σχεδιάσει και να υλοποιήσει βιώσιμες δημόσιες πολιτικές σε όλα τα πεδία. Τουλάχιστον το κράτος όπως το ξέραμε τη δεκαετία του ’90.

Όμως η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η οποία ήταν η έμμεση αλλά εξαιρετικά αποτελεσματική εξουδετέρωση κάθε πιθανότητας για βιώσιμη ανάπτυξη, έθεσε άλλες προϋποθέσεις και άλλες προδιαγραφές οι οποίες εξώθησαν τα κράτη, άλλοτε με το καρότο και άλλοτε με το μαστίγιο, να συρρικνώσουν την κυριαρχία τους, να εκχωρήσουν πολλές από τις εξουσίες τους στα όργανα της λεγόμενης παγκόσμιας διακυβέρνησης, που ελάχιστα σκοτίζονται για το περιβάλλον, να διασπάσουν τις παραδοσιακές διοικητικές τους δομές και να απαρνηθούν τους ελέγχους τους.

Ειδικά στη χώρα μας αυτό συνέβη σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα από αλλού. Η οικονομική κρίση του 2010 είχε ως συνέπεια όχι μόνο βαθειές διαρθρωτικές αλλαγές προς την κατεύθυνση των απορρυθμίσεων και των ιδιωτικοποιήσεων αλλά και την απώλεια του συνόλου σχεδόν της δημόσιας περιουσίας (ακινήτων, υποδομών, συμμετοχών σε οργανισμούς κοινής ωφελείας κ.λπ.) η

οποία, μετά τη μεταβίβασή της στο Υπερταμείο αποκλειστικά προς επιχειρηματική εκμετάλλευση, δεν μπορεί πλέον να εξυπηρετήσει τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Αυτό είναι βέβαια μια δύσκολη πραγματικότητα η οποία όμως δεν αποτελεί δικαιολογία για όλα όσα συνέβησαν έκτοτε. Κανένας ξένος δάκτυλος δεν μας υποχρέωσε να παραβιάσουμε και να καταστρατηγήσουμε με όλους τους δυνατούς τρόπους, που εμείς οι Έλληνες έχουμε μεγάλο ταλέντο να επινοούμε, τις δεσμεύσεις μας από το διεθνές, ενωσιακό και εθνικό δίκαιο. Θυμίζω εδώ ότι με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, η αειφορία, έχει καταστεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα του καθενός. Παρέμεναν λοιπόν πάντα στη διάθεσή μας, για να τα χρησιμοποιήσουμε ή ακόμα και να τα αντιτάξουμε σε πιέσεις, όλα τα εργαλεία που έχει θεσπίσει η έννομη τάξη σε συμμόρφωση με τη σχετική δεύτερη επιταγή του Ρίο που ανέφερα προηγουμένως. Θα αναφερθώ ειδικότερα σε τρία από αυτά, τα οποία έχουν άμεση σχέση με τις φυσικές καταστροφές που μας απασχολούν σήμερα: προστασία δασών και ευαίσθητων οικοσυστημάτων, χωροταξικός σχεδιασμός, περιβαλλοντική αδειοδότηση. Τι έκανε η νομοθετική εξουσία για την ενδυνάμωση των πολιτικών της σε αυτά τα πεδία; Ενσωμάτωσε με τη μεγαλύτερη δυνατή καθυστέρηση τις σχετικές ενωσιακές Οδηγίες, πρόσθεσε τη λέξη «βιώσιμος» ή «αειφόρος» στον τίτλο νομοθετημάτων με εντελώς αντίθετο περιεχόμενο και από εκεί και πέρα έκανε ό,τι περνούσε από το χέρι της ώστε τίποτα από αυτά να μην εφαρμοστεί αποτελεσματικά στην πράξη.

Καμία ξένη δύναμη δεν μας υποχρέωσε, λ.χ., να εξουδετερώσουμε την προστασία των δασών μας με αλληπάλληλα νομοθετήματα και αποφάσεις της τελευταίας δεκαετίας. Κανείς δεν μας υποχρέωσε να καταστρατηγήσουμε την προστασία των πολύτιμων ευαίσθητων οικοσυστημάτων της χώρας, χερσαίων αλλά σήμερα πλέον δυστυχώς και θαλάσσιων, αγνοώντας τις επιταγές της Οδηγίας Natura για καθορισμό των στόχων και μέτρων διατήρησής τους. Αυτό είχε ως συνέπεια η μεν χώρα να καταδικαστεί πρόσφατα από το Δικαστήριο της ΕΕ, χωρίς πάντως να συγκινηθεί κανείς, εκείνα δε να έχουν παραδοθεί στην ανελέητη καταστροφή από κάθε είδους δραστηριότητες.

Κανείς δεν μας υποχρέωσε να παραβιάσουμε όλες τις επιστημονικές αρχές του χωρικού σχεδιασμού, ο οποίος αποτελεί το βασικότερο εργαλείο για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Αντί να τον χρησιμοποιήσουμε για την οριοθέτηση του φυσικού κεφαλαίου που πρέπει να διατηρηθεί άθικτο για τις επόμενες γενιές, την προστασία της γεωργικής γης και του πρωτογενούς τομέα, τη χωροθέτηση των παραγωγικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (ΑΠΕ, εξορύξεις, ιχθυοκαλλιέργειες, τουρισμός) με κριτήριο όχι το επιχειρηματικό ενδιαφέρον αλλά τη φέρουσα ικανότητα, τα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά και τη φυσιογνωμία της κάθε περιοχής, κάναμε ακριβώς το αντίθετο.

Τα Ειδικά Χωροταξικά Σχέδια για τις ΑΠΕ, τις ιχθυοκαλλιέργειες κ.λπ., μη έχοντας και κανένα περιορισμό να σεβαστούν, αφού δεν έχουμε ακόμα καθορίσει στόχους και μέτρα διατήρησης Natura, επιτρέπουν σχεδόν παντού τα πάντα και συχνά εκπονούνται από τους ίδιους τους ενδιαφερομένους επιχειρηματίες. Ο χωρικός και πολεοδομικός σχεδιασμός έχει μετατραπεί σε δέλεαρ για κάθε επίδοξο επενδυτή, ο οποίος, δαπάναις του περιβάλλοντος, προικοδοτείται με δικό του εξαιρετικό προνομιακό καθεστώς (ΕΣΧΑΣΣΕ, ΕΣΧΑΔΑ) που του επιτρέπει να πραγματοποιήσει τα επιχειρηματικά του σχέδια κατά παρέκκλιση των πάγιων ρυθμίσεων που ισχύουν για τους κοινούς πολίτες.

Όσο για την περιβαλλοντική αδειοδότηση, το κρίσιμότερο εργαλείο που θέσπισε η ΕΕ για τη διαπίστωση, πρόληψη και αποκατάσταση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και, κατ' επέκταση, των φυσικών καταστροφών, αυτή έχει στην πράξη αχρηστευθεί. Έχει ευτελιστεί, και μάλιστα με πανηγυρισμούς για την πάταξη της γραφειοκρατίας και την επιτάχυνση της ανάπτυξης, με σειρά νόμων που συρρικνώνουν τη διαδικασία αδειοδότησης σε ασφυκτικές προθεσμίες λίγων ημερών και καθιστούν αδύνατο τον ουσιαστικό έλεγχο των Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων. ΜΠΕ εκατοντάδων σελίδων με ελάχιστες όμως και συχνά ανακριβείς ή άσχετες πληροφορίες, οι οποίες δεν διαπιστώνουν πουθενά κανένα περιβαλλοντικό πρόβλημα και τις οποίες η Διοίκηση εγκρίνει μηχανικά, τα δε Δικαστήρια αποφεύγουν όλο και περισσότερο να ελέγξουν.

Πώς τα πετύχαμε όλα αυτά; Πώς καταφέραμε να μειώσουμε αντί να αυξήσουμε την ικανότητα του κράτους και να αχρηστεύσουμε τα εργαλεία που μας προσφέρει η έννομη τάξη; Με την εξουδετέρωση του βασικού κορμού κάθε Κράτους Δικαίου και Προνοίας, όπως είναι κατά το Σύνταγμά της και η χώρα μας. Στη συνείδηση του κοινού πολίτη, ακόμα και των νομικών, όταν λέμε κράτος εννοούμε συνήθως την εκτελεστική εξουσία, δηλαδή τη Δημόσια Διοίκηση. Σ' αυτήν στεφόμεστε για να λύσει τα προβλήματά μας, αυτήν μεμφόμεστε όταν δεν το καταφέρνει. Γιατί αυτή, η λιγότερο λαμπερή και λιγότερο δημοφιλής από τις τρεις εξουσίες, σπκώνει πράγματι το μεγαλύτερο βάρος στη λεγόμενη διαδικασία λήψης των δημοσίων αποφάσεων. Σύμφωνα με το Σύνταγμα, αυτή προετοιμάζει τα νομοσχέδια που εισάγονται στη Βουλή, αυτή συντάσσει τις κανονιστικές ρυθμίσεις, αυτή αδειοδοτεί, με λίγα λόγια αυτή μετατρέπει τις γενικές και αφηρημένες ρυθμίσεις των νόμων σε συγκεκριμένους όρους και προϋποθέσεις για κάθε έργο και κάθε δραστηριότητα. Αν κάποιος έχει την υποχρέωση και την ευθύνη να προλαμβάνει και να αποκαθιστά τις φυσικές καταστροφές, αυτή είναι η εκτελεστική εξουσία.

Η Δημόσια Διοίκηση έχει τόσο κρίσιμη σημασία ώστε το Σύνταγμα κατοχυρώνει όχι μόνο την ύπαρξή της αλλά και τη δομή, τις αρμοδιότητες, τον τρόπο λειτουργίας, τη στελέχωση και τις ευθύνες της. Ο λόγος είναι ότι από αυτήν εξαρτάται πράγματι η καλή λειτουργία των άλλων δύο εξουσιών, νομοθετικής και δικαστικής. Η καλή, κακή ή μέτρια υλοποίηση των εννόμων αξιών που κατοχυρώνει το Σύνταγμα, των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, της προστασίας του περιβάλλοντος και της αειφορίας, εξαρτάται απόλυτα από τις διοικητικές διαδικασίες μέσα από τις οποίες λαμβάνονται οι αποφάσεις που μετατρέπουν τις αξίες αυτές από αφηρημένες έννοιες σε πραγματικότητα.

Είναι γνωστό ότι η διαδικασία καθορίζει την ουσία. Η ουσία δεν είναι προϊόν έμπνευσης, καλής θέλησης ή επιβολής. Πάντως όχι στη δημοκρατία. Έχουμε ξεπεράσει, τουλάχιστον εξ επόψεως νομικού πολιτισμού, τα ιστορικά εκείνα στάδια όπου ένα άτομο, ή έστω μια μικρή ομάδα, διαμόρφωναν την τύχη των υπολοίπων με βάση το όραμά τους και με νομιμοποίηση άλλοτε το προσωπικό τους χάρισμα ή την οικονομική τους ισχύ, άλλοτε τη βία και άλλοτε ελέω Θεού. Και επειδή πόρρω απέχουμε από το πλατωνικό ιδεώδες των φιλόσοφων βασιλέων, η δημοκρατία στηρίζεται στις διαδικασίες. Διαδικασίες τις οποίες η ίδια έχει θεσπίσει για τον εαυτό της και οφείλει να σέβεται. Διαδικασίες, έστω και προβληματικές, για την προστασία των οικοσυστημάτων, τον χωρικό σχεδιασμό, την περιβαλλοντική αδειοδότηση, την πρόληψη και αποκατάσταση των

καταστροφών έχουμε. Εκτελεστική εξουσία πρόθυμη να τις εφαρμόσει δεν έχουμε και Δημόσια Διοίκηση με στελέχωση και μέσα που της επιτρέπουν να τις υλοποιήσει έχει απομείνει ελάχιστη.

Είναι γεγονός ότι η Δημόσια Διοίκηση της χώρας είχε ανέκαθεν σοβαρές παθολογίες. Πλην όμως, αντί να τις θεραπεύσουμε, τις χρησιμοποιήσαμε ως πρόσχημα για να την εξουδετερώσουμε βήμα προς βήμα. Με πολλούς τρόπους. Πρώτα απ' όλα ο νομοθέτης ασκεί πλέον ουσιαστικά ο ίδιος το διοικητικό έργο, αφού οι νόμοι αποτελούν περισσότερο σώρευση ατομικών διοικητικών ρυθμίσεων, με φωτογραφικό συνήθως περιεχόμενο, παρά γενικούς και αφηρημένους κανόνες δικαίου. Δεύτερον, κατακερματίσαμε τη Διοίκηση σε αναρίθμητα μικρά κομματάκια, φορείς, νομικά πρόσωπα ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου, αρχές κ.ο.κ. με αρμοδιότητες που επικαλύπτονται, συγκρούονται και αλληλοαναιρούνται. Τρίτον, ιδίως μετά τα Μνημόνια, η Διοίκηση απογυμνώθηκε σταδιακά από τα έμπειρα επαγγελματικά στελέχη της, ενώ αυτοί που απέμειναν δεν έχουν πια σχεδόν κανένα ουσιαστικό αντικείμενο. Οι νόμοι και οι κανονιστικές πράξεις καταρτίζονται από τα επιτελεία των Υπουργών, τα οποία, ως γνωστό, δεν αποτελούνται από επαγγελματίες της Δημόσιας Διοίκησης. Αλλά και αυτή ακόμα η in house διαδικασία αποτελεί την εξαίρεση, αφού κατά κανόνα τόσο η προετοιμασία των νόμων όσο και η εκτέλεσή τους (μελέτες, έργα κ.λπ.), αλλά ακόμα και ο έλεγχος της εφαρμογής τους, ανατίθενται πλέον στον ιδιωτικό τομέα με τη διαδικασία των δημοσίων συμβάσεων (contracting out). Τουλάχιστον, οι διαδικασίες της ανάθεσης, όταν τηρούνται, υπόκεινται στους αυστηρούς κανόνες και περιορισμούς που επιβάλλει το εθνικό και ενωσιακό δίκαιο. Η τελευταία, όμως, εξέλιξη στο χώρο της Διοίκησης είναι η πλήρης παράκαμψη των θεσμοθετημένων διαδικασιών με τη μέθοδο της δωρεάς από ιδιώτες προκατασκευασμένων διοικητικών αποφάσεων ακόμα και σε κρίσιμους τομείς, όπως ο χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός, τις οποίες το κράτος αποδέχεται με ευγνωμοσύνη και εγκρίνει με μια απλή υπογραφή. Αλλά μια απλή υπογραφή προδήλως δεν επιτρέπεται να υποκαθιστά τη διοικητική διαδικασία μέσα από την οποία οφείλει να διαμορφώνεται σταδιακά το ουσιαστικό περιεχόμενο των αποφάσεων, πέρα από τα σοβαρά προβλήματα που δημιουργεί η πρακτική αυτή σε σχέση με το ενωσιακό δίκαιο.

Πού θέλω να καταλήξω με όλα αυτά; Στο γεγονός ότι πολλές από τις τραγωδίες για τις οποίες θρηνούμε σήμερα με δάκρυα αληθινά ή κροκοδείλια, δυστυχήματα, πυρκαγιές, πλημμύρες, θα μπορούσαν σε μεγάλο βαθμό να είχαν αποφευχθεί ή έστω μετριαστεί, αν είχαμε κάνει αυτά που έπρεπε. Αν είχαμε σεβαστεί τα όρια του φυσικού περιβάλλοντος, αν είχαμε εφαρμόσει τις αρχές του ορθολογικού και επιστημονικού χωρικού σχεδιασμού και αν είχαμε τηρήσει ουσιαστικά και όχι προσχηματικά τις προϋποθέσεις της περιβαλλοντικής αδειοδότησης. Και όσο συνεχίζουμε να αντιμετωπίζουμε τις καταστροφές ως «ευκαιρίες» για την πραγματοποίηση σχεδίων και οραμάτων τα οποία, υπό κανονικές συνθήκες, θα προσέκρουαν στην έννομη τάξη, φοβάμαι ότι τα ίδια και χειρότερα θα επαναληφθούν.

Άφησα τελευταία την τρίτη προϋπόθεση. Αναφέρομαι στην αποδοχή και εφαρμογή από την κοινωνία των πολιτών μιας νέας φιλοσοφίας, ενός νέου τρόπου ζωής που δεν προϋποθέτει τη διαιώνιση του κρατούντος οικονομικού μοντέλου. Για να επιτευχθεί βεβαίως αυτό, το κράτος θα έπρεπε προηγουμένως να έχει μεριμνήσει για εναλλακτικούς τρόπους εργασίας, βιώσιμο αστικό

περιβάλλον, ευκαιρίες ψυχαγωγίας και εκτόνωσης στη φύση, τα βουνά, τις παραλίες, αγαθά που σε λίγο δεν θα υπάρχουν πια ή πάντως θα αποτελούν είδη πολυτελείας. Αυτό δεν συνέβη.

Παρ' όλα αυτά οι πολίτες ενημερώθηκαν, ευαισθητοποιήθηκαν και αγωνιούν γιατί δεν ξέρουν πια τι άλλο να κάνουν. Ανακυκλώνουν ευλαβικά, σβήνουν τα φώτα, κυκλοφορούν με το ποδήλατο, χρησιμοποιούν χάρτινα καλαμάκια αλλά ο πλανήτης δεν λέει να σωθεί. Κάποιοι εφησυχάζουν, ότι αυτοί τουλάχιστον έκαναν το καθήκον τους, κάποιοι άλλοι απογοητεύονται και εγκαταλείπουν. Είναι όμως και πολλοί εκείνοι που επιμένουν και, όσο τα πράγματα χειροτερεύουν, γίνονται όλο και περισσότεροι. Αντιμετωπίζουν στωικά τον εμπαιγμό, τον κοινωνικό αποκλεισμό, τις αγωγές slapp και χρησιμοποιούν όλα τα θεσμικά εργαλεία που τους προσφέρει η έννομη τάξη προκειμένου να εκφράσουν τις απόψεις τους για όλα τα ζητήματα που ανέφερα παραπάνω. Κάνουν καταγγελίες, ζητούν πληροφόρηση, συμμετέχουν στις θεσμοθετημένες διαβουλεύσεις, προσφεύγουν στη Διοίκηση και στα Δικαστήρια, αλλά δυστυχώς οι θεσμικές πόρτες παραμένουν κατά κανόνα κλειστές. Τους ακούν ελάχιστα και δεν τους ακούν πραγματικά. Δεν λαμβάνουν υπόψη τα επιχειρήματά τους, τα οποία όμως σήμερα πλέον είναι πολύ εμπειριστατωμένα και επιστημονικά τεκμηριωμένα.

Η ακρόαση της φωνής των πολιτών είναι, κατά τη γνώμη μου, η επόμενη μέρα. Δεν είναι πολυτέλεια ούτε αγγαρεία. Οι ενστάσεις τους δεν είναι περιττός θόρυβος, είναι σημαντική πληροφορία που πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη κατά τη λήψη των κρίσιμων αποφάσεων που τους αφορούν. Είναι άλλωστε νομική υποχρέωση και μάλιστα πολύ σημαντική σύμφωνα με το ενωσιακό δίκαιο. Στο κάτω-κάτω, αν μη τι άλλο, οι πολίτες πληρώνουν το τίμημα των καταστροφών με τη ζωή τους, είτε κατά κυριολεξία είτε με την απώλεια όλων εκείνων που μέχρι χτες αποτελούσαν τη ζωή και την καθημερινότητά τους και σήμερα δεν υπάρχουν πια.

Τι πρέπει λοιπόν να κάνουμε την επόμενη μέρα; Κατά τη γνώμη μου είναι προφανές: ακριβώς τα αντίθετα απ' ό,τι κάναμε μέχρι τώρα. Δεν έχω κάτι άλλο να προσθέσω κι έτσι θα κλείσω όπως ξεκίνησα, με μια αναφορά στα παραμύθια. Αυτή τη φορά όμως σ' ένα παραμύθι καθόλου μα καθόλου παιδικό. Λέει λοιπόν η Αλίκη στη χώρα των θαυμάτων στην κόκκινη βασίλισσα. «Εμείς στη χώρα μου, όταν θέλουμε να πάμε από το ένα μέρος στο άλλο, τρέχουμε όσο πιο γρήγορα μπορούμε». Και η κόκκινη βασίλισσα τής απαντά. «Εδώ, στη δική μου χώρα, τρέχουμε όσο πιο γρήγορα μπορούμε όταν θέλουμε να παραμείνουμε στην ίδια θέση. Αν θέλουμε να πάμε παρακάτω, τότε πρέπει να τρέξουμε δύο φορές γρηγορότερα απ' όσο μπορούμε».

Εμείς λοιπόν, η δική μας γενιά, έτρεξε με όλες της τις δυνάμεις αλλά προς την αντίθετη, τη λάθος κατεύθυνση. Έτσι τα πράγματα δεν καταφέραν να μείνουν ούτε καν στην ίδια δύσκολη θέση που βρίσκονταν τριάντα χρόνια πριν. Εξαιτίας μας η σημερινή γενιά και οι επόμενες πρέπει να τρέξουν όχι δύο αλλά τέσσερις φορές γρηγορότερα απ' όσο μπορούν για να καλύψουν την απόσταση. Θα τα καταφέρουν; Δεν ξέρω, μακάρι, το εύχομαι ολόψυχα. Αυτό που ξέρω είναι ότι πρέπει επιτέλους να τρέξουμε κι εμείς αλλά αυτή τη φορά μαζί τους και όχι εναντίον τους. □